Dandé: typisch Arubaanse serenade op Nieuwsjaarsdag

Sidney Joubert geeft in zijn Handwoordenboek Papiaments-Nederlands de volgende betekenissen van de Arubaanse *dandé*:
1) muziekensemble, bestaande uit 5-7 man, dat na de jaarwisseling langs de huizen gaat om de bewoners al zingende gelukkig nieuwjaar toe te wensen;
2) de muziek en de liederen die door genoemd gezelschap gebracht worden;
3) de deelname aan genoemde aangelegenheid.

= door Wim Rutgers =

Traditioneel wordt de overgang van het oude naar het nieuwe jaar op onze eilanden uitbundig gevierd. Curaçao heeft er zelfs zijn verovering door de Engelsen in 1806 aan te wijten gehad. Niemand van het garnizoen was waakzaam omdat iedereen zich aan het feesten zou hebben gezet. Er zijn vele gebruiken rond het einde van het jaar die al eeuwenlang populair waren en bleven. Op Aruba horen we de dandé-liederen al vanaf november over de radio. Het is daarom nogal verwonderlijk dat er over die dandé eigenlijk maar weinig met zekerheid bekend is, zeker als je iets wilt weten over de herkomst en dergelijke.

De schaarse bronnen die er zijn spreken elkaar ook nog tegen over essentiële zaken als de betekenis van het woord *dandé*, de ouderdomen de herkomst. Uit de afdeling 'Arubiana' van de Biblioteca Nacional Aruba heb ik bij elkaar geharkt wat ik kon vinden. In de Collectie Ito Tromp bevindt zich een dunne informatiemap met kranteknipsels, er zijn enkele typoscripten, een paar documenten omtrent de folklore en wat interviews. Schrijven over de dandé is daarom vooral een oefening in voorzichtigheid met uitspraken en beweringen.

VORM EN INHOUD

De dandé zou omschreven kunnen worden als de Arubaanse nieuw-jaarsserenade. Een groep muzikanten trekt, geleid door een voorzanger, van huis tot huis om zingend-musicerend de bewoners een voorspoedig nieuwjaar toe te wensen. De gastheer ontvangt de dandé met open handen. In ruil daarvoor geeft hij voedsel, drank en geld aan de dandé-groep. De paranda richt zich op een bezoek aan buren, familie, vrienden en bekenden.

Jan Leoncito Pieter Koolman Jr. zou in de vorige eeuw met alleen de begeleiding van een tambu begonnen zijn. Zijn zoon Jan Hendrik (Yendy) Koolman zou het instrumentarium hebben uitgebreid tot viool, tambu en wiri. Later worden ook accordeon, cuarta, gitaar, maracas, raspa, furucu en marimba gebruikt. Volgens Jacobo Erasmus kon een dandé wel uit veertig personen bestaan: de muzikanten en de zanger en verdere belangstellenden, die de dandé volgden.

Ook Motito Croes spreekt over groepen van wel dertig personen. Bij aankomst klopt iemand van de groep op het raam om zich te melden en vervolgens stellen de zanger en de spelers zich voor de hoofddeur op als die geopend wordt en het gezin naar buiten komt. Een dandé wordt nooit binnen gespeeld. Het grondpatroon van de *dandé* staat vast: voorzang en refrein, een *call and response* karakter vol herhalingen met kleine variaties. De zanger begint met de intro: *O dandé, nos a yega na bo porta* (O, dandé, wij zijn aan uw deur gekomen.) Vervolgens bezingt hij belang rijke gebeurtenissen van het afgelopen jaar en brengt hij de beste wensen over voor het komende.

De moderne dandé bestaat uit voornamelijk het laatste. Motito Croes sprak over de verwijzingen naar het afgelopen jaar; ik vond daarvan geen concrete voorbeelden in de liederen zelf. Ter plaatse brengt de zanger improviserend de op de bewoners van het op dat moment bezochte huis toepasselijke varianten aan. Hij moet de familie dus goed kennen. Ieder gezinslid wordt apart Gods nieuwjaars zegen toegewenst, in chronologische volgorde van oud naar jong. Tijdens het zingen geeft ieder gezinslid, nadat hem de beste wensen gebracht zijn, een geldstuk dat hij in de hoed deponeert die tijdens het zingen rondgaat. Het dandé-lied eindigt steevast met een excuus dat de groep de familie lastig viel - *danki pa molèster*.

Na het zingen van de dandé wordt de groep naar binnen uitgenodigd om wat te eten en te drinken nadat men de beste wensen uitgebreid heeft uitgewisseld. Daar worden nog weer drie liederen gespeeld die geschikt zijn om op te dansen. Elk huis en gezin kan door meerdere rondtrekkende groepen bezocht worden. Hoe meer dandé, des te groter voorspoed in het komende jaar. Maar er heerst eveneens het geloof dat bepaalde groepen ook wel pech in plaats van geluk kunnen brengen. Die kun je dan maar beter niet binnenlaten. Aan het einde van de paranda, meestal de namiddag van de eerste nieuwjaarsdag, worden de onderweg ontvangen goede gaven door de groepsgenoten eerlijk verdeeld.

VOORBEELDEN

Van de dandé-liederen zijn verschillende opnames op grammofoonplaten gemaakt. In het volgende voorbeeld door Jan Hendrik Koolman gezongen, is de herhaling dominant, maar steeds zijn er minuscule varianten op het gelijkheidsstramien:

O dandé nos a jega na bo porta
unda que tal di Shon...
nos a bin pa saludabo
saluda bo aña nobo
awe ta dia di aña nobo
awe ta dia den un aña
dia promé di januari
nos ta parti ku e aña bieuw
bon drenta di aña nobo
bendicion lo compañabo
bendicion di aña nobo
bendicion protehabo
bendicion di januari
bendicion companjé
bendicion di aña nobo.
O dandé qu tal di e mas chiquito
nos a bin pa saludéle
saluda su aña nobo
awe ta dia di aña nobo
awe ta un dia den un aña
dia promé di januari
nos ta parti cu e aña bieuw
bon drenta di aña nobo
bendicion companjabo
bendicion di aña nobo
bendicion lo protehabo
bendicion di januari
curason di mas chiquito
te baron di mas chiquito
te speransa di mas chiquito

Te consuelo di mas chiquito
bendicion companjé
bendicion di aña nobo
hala porta di aña nobo
hala bos di aña nobo
hala bos di aña nobo
hala que biba aña nobo
hala qu biba aña nobo
hala qu biba aña nobo

E jui homber di mas chiquito:
O dandé ta bara di oro di su papachi
Ay nobé
ta bara di oro di su mamachi
Ay nobé
E jui muher di mas chiquito:
O dandé celterita di su papachi

Ay nobé
celterita di su mamachi
Ay nobe.

De bekende Arubaanse componist Rufo Wever arrangeerde de volgende dandé, die gekenmerkt wordt door een algemene onpersoonlijke tekst:

O dandé nos a yega na bo porta

O dandé riba e dia di aña nobo

O dandé nos a bin pa deseabo
O dandé felicidad di aña nobo
O dandé prosperidad di aña nobo
O dandé nos a trece alegria
O dandé riba e dia di aña nobo

O dandé nos no a bin pa nada di mundo
O dandé nos a bin pa saludabo

O dandé nos te'y sigui nos caminda
O dandé nos ta bai cu nos paranda
O dandé a yega e ora pa nos bai

O dandé masha danki pa molester
O dandé adios adios nos ta bai
O dandé adios adios nos ta bai.

BETEKENIS

Volgens Nicolaas van Meeteren: Volkskunde van Curaçao zou het woord van het Engelse *dandy* of liever nog van het Franse *dandin* afkomstig zijn. Een *dandin* is een sukkel, maar *dandiner* betekent onder meer 'slingerend gaan', waarmee de voortgang van de stoet aangegeven zou kunnen zijn. Papiamento-kenner antoine Maduro acht het woord van het Engels afkomstig en beroept zich daarbij op een oud Engels lied: *Dandy obeahda ya, oh! Me wi' pull he, oh!* Het lied zou zijn naam ontle-nen aan een opgedofte persoon. Wie daarmee dan aangeduid zou kunnen zijn -de voorzanger ? - wordt door Maduro niet onderzocht. Of zou het de gastheer zijn: *O dandé nos a yega na Bo porta* zo begint het lied immers?

Maar andere uitspraken geven aan dat met dandé de hele stoet bedoeld wordt of zelfs het hele gebeuren van rondtrekken (zie Sidney Joubert en zijn woordenboek). Jacobo Erasmus beriep zich op uitspraken van ervaren voorgangers die het woord *dandé* afleidden van *dandare*, wat 'op paranda gaan' zou betekenen. Ook Sidney Kock maakte aannemelijk dat het woord 'dandé' afgeleid werd van 'dandare', wat 'van de ene plaats naar de andere gaan' betekent en wat geheel overeenkomt met wat er tijdens de serenade plaatsvindt. Maar de linguïst Ramon Todd Dandare - die het toch zou moeten weten als het bekend was -weet niets anders te melden dan dat het woord in het Shona, een taal in Zimbabwe voorkomt en daar een 'open plek in het bos waar feest gevierd wordt' betekent. Hij is er zeker van dat het woord dandare van Afrikaanse herkomst is.

Voorlopig blijven dus de raadsels bestaan, ondanks alle ferme beweringen van de zeker-weters. Een dandé ging van start direct na het schot van twaalf uur middernacht, de overgang van het oude naar het nieuwe jaar. Volgens sommigen kon de dandé tot Driekoningen, 6 januari, gezongen worden, volgens anderen alleen op de eerste januari tot zes uur in de namiddag. Het geheimzinnige refrein *ay nobé* zou volgens Rufo Odor betekenen: *Ta aña nobo awé* (het is vandaag nieuwjaar). Volgens anderen werd het om schoonheidsredenen of wegens de vele herhalingen om ritmische redenen verkort van *aña nobo e* tot *ay nobe*.

OUDERDOM

Nicolaas van Meeteren vond het oudste dandé-liedje dat volgens hem uit de eerste helft van de 19de eeuw dateerde, dus uit de tijd van de slavernij. Daarmee is het oudste dandé-lied dus niet van Aruba, maar van Curaçao afkomstig. *Inobee dandée, bon anja dandée, Awe ta dia 'i hoenga laga bai. Inobo dandée, anja nobo a drenta tera Inobo dandée.* John de Pool beschrijft in zijn *Del Curaçao que se va*, dat zijn herinneringen aan eind 19de eeuw bevat, niets van de dandé. Was die toen al op Curaçao verdwenen? In geen enkele 19de eeuwse Curaçaose krant heb ik enige vermelding van de dandé gevonden.

Jacobo Erasmus dacht dat het begin direct na de emancipatie in 1863 op Aruba gezocht moet worden, omdat de slaven niet intelligent genoeg zouden zijn geweest voor een dergelijke culturele uiting en te arm voor de aanschaf van de noodzakelijke kostbare viool. Hij geeft Oud en Nieuw van 1863/1864 als het begin aan omdat het volk zijn morele plicht achtte het eerste nieuwjaar van de vrijheid feestelijk te vieren. Enige steekhoudende argumentatie voor een dergelijke nogal specifieke stellingname geeft hij jammergenoeg niet.

Eddy Bennett verzette zich in Vorm fel tegen deze chauvinistische of indigenistische idee als zouden de zwarte uit Afrika afkomstige slaven niet tot een dandé in staat zijn geweest. Op Aruba woonden in 1863 wel degelijk zwarten. Hij onderzoekt vervolgens muzikale Afrikanismen in de dandé en vindt het *call and response*-patroon, de variatie op de voorzang en het cinquillo-ritme. De slaven kenden wel hun tambú en zouden dus ook tot de dandé in staat zijn geweest. Of zouden de Afrikanismen via Venezolaanse ballingen zijn geimporteerd? Of misschien via de werkmigratie van Arubeann in de Caraïbische regio, zoals sommige bij de dandé gebruikte speelinstrumenten daar ook vandaan komen? Vele vragen, tot nu toe geen antwoorden.

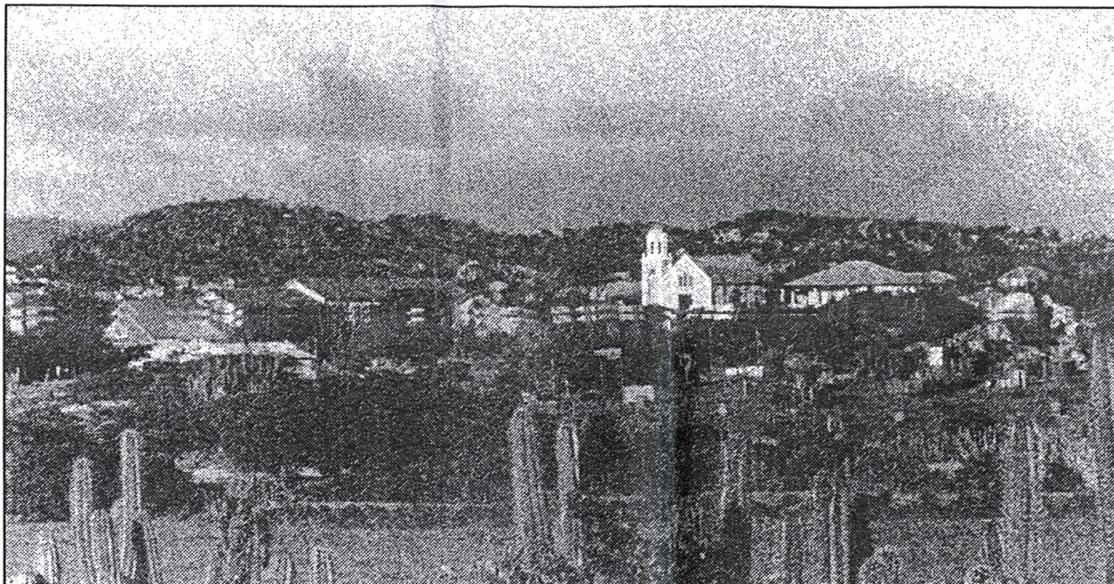
Sidney Kock kon de eventuele Afrikaanse, Latijns-Amerikaanse of misschien zelfs wel Indiaans-Arubaanse oorsprong van de dandé niet achterhalen, maar hij wist wel met zekerheid te melden dat op Aruba zelf de dandé in Saveanta begon: "De man die met de dandé begon is Jan Leoncio Pieters Koolman Jr. Hij schijnt de pionier te zijn geweest van de dandé-cultuur die later door velen is overgenomen. Omstreeks 1880 is de eerste dandé-groep opgericht." Van Saveanta verspreidde de dandé zich naar Santa Cruz, Paradera en Noord. De dandé was populair op het platteland niet in de 'steden' Oranjestad en San Nicolas. Eloy Koolman beschrijft de geschiedenis van zijn voorouders, zoals hij die door zijn vader is overgeleverd. Zijn grootvader Jan Leoncio Pieter Koolman Jr. was de zoon van een Engelsman en een Arubaanse moeder. De moeder zou tambu's, de vader de eerste dandé hebben gecomponeerd en gezongen, slechts begeleid door een tambu. De familie woonde te Seru Alejandro. De zoon, Jan Hendrik (Yendi) Koolman (1885-1967), breidde de dandé uit door langere verzen te maken die zowel een beetje droevig als vrolijk waren. Hij had een conhunto die Flor de Mayo heette en bestond uit een viool, tambu en wiri. Zo ontstond de dandé in Saveanta, aldus de overlevering. De meningen divergeren en het laatste woord hierover is noch gezegd noch geshreven.

HERSTELDE TRADITIE

Rufo Odor schreef in Vorm 1972 nog dat het jammer was dat de dandé aan het uitsterven was. Maar na het begin van de jaren zeventig kreeg ze weer grotere aandacht. Het aantal groepen dat daadwerkelijk nog rondgaat lijkt niet groot meer, maar sinds december 1974 kent Aruba een jaarlijks gehouden dandé-festival dat vanaf het begin zo populair werd dat het niet meer weg te denken valt. Het trekt elk jaareinde duizenden bezoekers die de wedstrijd tussen de deelnemende groepen en het oordeel van de deskundige jury direct willen meemaken. De officiële jury let op de inhoud van de tekst, de voordracht, de stembeheersing van de voorzanger, de 'variatie in de voorzang', de uitspraak en de harmonie van de begeleiding.

Ook in Nederland vieren de Arubeann hun dandé-festival; sinds 1986 in Rotterdam, sinds 1989 eveneens in Tilburg. Dat de dandé serieus genomen moet worden beschrijft de Arubaanse auteur Denis Henriquez in *Ai dandé ta deseabo un anja nobo*, dat verscheen in Vorm december 1972: 13-14. Het is een bewerking op schrift van een verhaal van zijn oom Diowijk, die vertelt hoe de nieuwjaarswens voor slechte mensen ongeluk kan afroepen. De gierige Shon Jacobo wordt onder zijn eigen hebzucht bedolven en sterft in het nieuwe jaar.

Literatuur Arends-Croes, Maybelline 'Interview met Motito Croes' Collectie Ito Tromp, Biblioteca Nacional Aruba Bennett, Eddy A. 'Afrikanisme - dandé (Folklorico Arubiano)' Vorm 1975-XII: 10-11; Skol y Komunidat VII-1 (1976): 3-7 Erasmus, Jacobo 'Historia di nos 'dandé' ' Amistad 1973-XI: 25-26 Henriquez, Denis 'Ai dandé ta deseabo un anja nobo' Vorm december 1972: 13-14 Kock, Sidney 'Dandé-traditie op Aruba' Lied van melancholie en hoop'. Plataforma IV-4, december 1987: 4-6 Koolman, Eloy (Mario) 'Manuscript in de Collectie Ito Tromp' Biblioteca Nacional Aruba Lopez, Theolindo 'E historia berdadero di e prome dandé; dandé a sali for di Saveanta' Boulevard IV-47, december 1980: 6-10 Maduro, antoine 'dandé' Algun anotashon mas tokante nos lenga i otro asuntonan Korsou 1973 Odor, R. 'dandé' Vorm 1971-XII: 15 Resumen Kerst 1992 'Arubanonan ta selebrá nan fiestean/ tradishonal na Hulanda; Festival di dandé djadumingu awor den Odeon na Rotterdam' Resumen Kerst 1992 Tromp, Ito 'Collectie Ito Tromp' Biblioteca Nacional Aruba.

Oom en vader

vervolg van pag. 7

vragen. Heette de vader van uw kind Mark Croes?" Ze was verbaasd. "Nou, je hebt je huiswerk snel gedaan", zei ze, "Ja, dat was hij. Maar wat heeft dat met jouw verhaal te maken?" Mike kon zich niet meer inhouden. "Mark was mijn broer", zei hij, en hij vertelde haar hoe Mark en hij van elkaar gescheiden raakten na de dood van hun moeder. "Ik ben dus de oom van je kind", besloot hij. "Dat ben je inderdaad. Nu je het zegt, kan ik wel enige gelijkenis met Mark zien, maar het is niet sterk." "We leken nooit veel op elkaar. Ik ben bovendien tien jaar ouder." "Wat een geluk dat ik die lekke band had", riep ze uit, "Je vraagt je af of dat nu toeval is of dat het zo had moeten zijn." "Ik denk dat het zo heeft moeten zijn", zei Mike, "Je heet Magda zag ik op je deur. Magda, ik wil je wat vragen. Ik voel me gedwongen om het je te vragen. Zou je erin toestemmen, Magda, indien ik niet alleen de oom van je kind zou blijven, maar de vader zou worden? Zou je met mij willen trouwen?" Magda begon zacht te huilen. Mike schrok, wat heb ik nu fout gedaan, dacht hij. Maar de tranen hielden op en Magda zei met een diepe en warme toon: "Ja, Mike, laten we dat doen!"

Wij wensen U allen en in het bijzonder de
LEON BATTERY-bezitters
PRETTIGE KERSTDAGEN
en
VOORSPOEDIG NIEUWJAAR
Het komende jaar minder zorgen wanneer U met een Leon batterij in Uw auto rijdt.
LEON BATTERY FACTORY
Bernhardstraat 72/74 - San Nicolas
Tel.: 45095 - 45052

Beste wensen voor de komende Feestdagen.
Dank voor uw bezoek, in 1995 weer ten uwe dienst.
Wajacca Airport